

МЕТАФОРИ В РОМАНІ ЛІТТИ КОСТЕР «ДАР ЗРЕТИ»: СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Метафора є ефективним засобом мовного вираження, полягає у перенесенні за подібністю ознак і властивостей одного предмета, явища на інший. Її розглядають як засіб передачі інформації, що стимулює мисленнєву діяльність та уяву читача або співрозмовника. За словами Т. Стретович, метафора – не лише прикраса мови, але й засіб, який збагачує її непередбачуваними кольорами та захоплює отримувача інформації [4, с. 233].

Метафори вживаються у всіх стилях мовлення, але тільки в художньому набувають ролі одного з основних засобів і відтворюють складні емоційні стани головного героя, які неможливо передати простими словами, метафори розширюють образний світ і надають йому глибини та символічного змісту.

Літта Костер є представницею сучасної української літератури, яка у своїх текстах широко використовує незвичні художні засоби, щоб по-особливому змалювати навколишній світ. Мова її роману «Дар Зрети», зокрема особливості метафор у ньому, ще не були предметом окремих мовознавчих студій, що й визначає актуальність запропонованої наукової розвідки.

Метою статті є з'ясувати семантико-стилістичну природу метафор у романі Літти Костер «Дар Зрети».

Під час дослідження спираємося на класифікацію, подану в статті Т. Єщенко «Семантико-стилістичні типи метафор: теоретичний аспект» [1]. Ця класифікація включає три види метафор: метафори-оживлення, метафори-опредмечування та метафори-синестезії, які будемо розглядати в роботі.

Метафора-оживлення характеризується перенесенням ознак та дій представників живого світу на предметний. Сюди належать антропометафори, зоометафори та ботанометафори.

Антропометафори класифікуємо за тематикою ключових слів, що входять до метафоричного контексту, що дає змогу виділити декілька різновидів.

Так, перший представлений антропометафорами, ключовими словами в яких виступають лексеми на позначення динамічної сфери життєдіяльності людини, напр.: «*Залізнична колія пробігає ще багатими на кольори степами, минає вже не такі повноводні річки та нібито надійні мости*» [2, с. 5]; «*Мурахи по шкірі витанцювують дикий танок, мову відняло*» [с. 109]; «*Напруга зростає з плином часу*» [2, с. 110]; «*Бадьорість нарешті наздоганяє на пробіжці*» [с.118]; «*Інтуїція нашіптє потрібні слова*» [2, с. 100]; «*Морозно дихає ніч і тонкими голками пронизує всі відчуття*» [2, с. 118].

Другий різновид – це антропометафори зі словами, що називають психофізіологічні процеси, стани особистості, як-от: «*Прохолода його шкіри заспокоює, допомагаючи розігнати тяжкі думки у голові*» [2, с. 24]; «*Душа ридала, знесилена опускаючи крила*» [2, с. 69]; «*Ноги воліли йти далі, а серце прагнуло зайти в гущавину*» [2, с. 32]; «*Дійсність лякала своєю відвертістю*» [2, с. 76].

До третього належать антропометафори, які семантично корелюють з назвами реалій неживого світу і набувають статусу антропоморфізмів, напр.: *голос прорізував темряву, борода погойдувалася, пицання будильника прорубувалося, реальність обмежувала, Карпати відкривали обійми, водоспад хапає та тягне вниз, шаблі ввічливо привітали одне одну, голос набирає силу* тощо, напр.: «*Голос юнака прорізував навколишню темряву*» [2, с. 26]; «*Сива борода погойдувалася в такт зі словами старця*» [2, с. 26]; «*Пронизливе пицання будильника важко прорубувалося крізь гущавину сну, вміло орудує сокирою голосного звуку*» [2, с. 29]; «*Реальність обмежувала, намагалася тиснути своїми рамками*» [2, с. 31]; «*Карпати відкривали обійми, гостинно зустрічаючи нових гостей*» [2, с. 48]; «*Під її ногами пінився і шумів водоспад, намагався схопити її за ногу, та потягти вниз*» [2, с. 66]; «*Шаблі, схрестившись між собою, ввічливо привітали одна одну*» [2, с. 68]; «*Голос поволи набирає силу*» [2, с. 180].

Четвертий різновид становлять антропометафори, ключовими словами яких є конкретизатори індивідуальних властивостей людської особистості, що стосуються предметів, явищ природи, абстрактних категорій: *зажурене волосся, тривожний вечір, сонне небо, переляканий вітер, лукавий місяць, хитра посмішка* та ін.: «*Її зажурене волосся видавало усі таємниці вчорашнього вечора*» [2, с. 53]; «*Тривожний вечір розпочався*» [2, с. 68]; «*Сонне небо затянулось хмарами*» [2, с. 72]; «*Вона відчула переляканий вітер, вмить охопило бажання покинути випробування, або, навіть краще, тікати подалі*» [2, с. 165]; «*Тільки повний лукавий місяць визирає з-поза хмар, намагаючись підглядати за юнаком*» [2, с. 24]; «*Хитра посмішка оголює справжню суть*» [2, с. 126].

Щодо п'ятого різновиду антропометафор, то тут ключовими словами виступають соматизми, що є конкретизатами індивідуальних властивостей людської особистості та сприяють динамізації тексту, напр.: «*Смарагдові вогні очей палають у темряві ночі*» [2, с. 24]; «*Її босі ноги огортає м'який зелений килим трави*» [2, с. 24]; «*Ноги воліли йти далі, а серце прагнуло зайти в гущавину*» [2, с. 32]; «*Крізь пальці пробивалися пульсуючі промені*» [2, с. 155]; «*Давня мова оживає на вустах*» [2, с. 171]; «*Палиця в руках випромінює блакитне світло*» [2, с. 176].

Чисельною є група з лексемою *очі*, напр.: «**В очі заповзав білий п'янкий туман, перетворюючи людей на потойбічних створінь**» [2, с. 68]; «**Сірі з жовтим вкрапленням очі уважно вивчають Юлю**» [2, с. 122]; «**Пронизлива блакить очей починає тьмяніти і вже не здається такою надійною**» [2, с. 123]; «**Очі бачили своє, щільно затуляючи рота верескливої логіці**» [2, с. 139]; «**У зелених очах промайнув веселий спалах**» [2, с. 150]; «**В очах застигло німе запитання**» [2, с. 161].

Аналогічно класифікуємо і ботанометафори (метафори із рослинною семантикою) – другу за кількістю групу серед метафор-оживлень. Серед них розмежуємо:

- метафори із ключовими словами на позначення сфери біологічного існування рослин або ж дій, які з ними пов'язані, напр.: «**Ратмір відчув як у його серці проростає гнів**» [2, с.174];

- метафори, що містять родові та видові назви рослин, пор.: «**Її босі ноги огортає м'який зелений килим трави**» [2, с. 24] і «**Сосни мовчки спостерігали за усім, що відбувалося в ту ніч**» [2, с. 80];

- метафори, до складу яких входять лексеми на позначення плодів, частин рослин: «**Лохина визирала з кошика, напрошуючись стрибнути в казан із чаєм**» [2, с. 58].

У зоометафорах об'єктивуються уподібнення до тварин, що завжди відіграло важливу роль у світогляді людини. Світ фауни у романі представлений за допомогою ключових слів із тваринною семантикою:

- метафори з лексемами-назвами динамічної сфери діяльності тварин: «**Її майбутнє літає перед нею**» [2, с. 16]; «**В очі заповзав білий п'янкий туман, перетворюючи людей на потойбічних створінь**» [2, с. 68];

- метафори, які містять назви представників тваринного світу: «**Чорний ворон, сівши на гілку майже поряд, уважно подивився на Юлю**» [2, с. 55];

-метафори зі словами-конкретизатори індивідуальних властивостей тварин: «**Чисті смарагди палали диким, неприборканим вогнем**» [2, с. 154]; «**Дике сичання за спиною приводить думки до ладу, допомагає скинути важкі кайдани марева**» [2, с. 76]; «**Мурахи по шкірі витанцьовують дикий танок, мову відняло**» [2, с. 109];

- метафори, до складу яких входять слова на означення частин тіла тварини: «**Душа ридала, знесилено опускаючи крила**» [2, с. 69];

- метафори з опорними словами – назвами сукупностей тварин: «**Здається, ніби в його очах пропливають зрайки літніх хмаринок**» [2, с. 25].

У романі Літти Костер «Дар Зрети» найменш чисельною групою серед усіх зафіксованих метафор є метафори-опредмечування, які використовуються авторкою для переосмислення різних явищ та предметів довкілля і сприяють естетичному збагаченню мови. Виділяємо такі різновиди цих метафор: а) до складу яких входять назви геометричних понять; б) назви їжі, страв; в) посуду; г) назви текстильних виробів, одягу, взуття, їх частин; г) із назвами речовин і матеріалів; д) із назвами географічних об'єктів, явищ природи, астральних тіл. Наприклад, із назвами геометричних понять: «**Заплутана сітка подряпин перекривала візерунок ліній життя**» [2, с. 76]; назвами їжі, страв: «**Голова – вариво думок**» [2, с. 123]; назвами посуду: «**Відро розчарування вилилось на мене несподівано швидко**» [2, с. 80]; назвами текстильних виробів, одягу, взуття, їх частин: «**Юля втратила орієнтир на полотні часу, незрозуміла тривога з'явилася хтосьна-звідки і спробувала схопити її**» [2, с. 45]; «**Це місто з повними кишеннями осені та рюкзакром кави за плечима**» [2, с.13]; назвами речовин та матеріалів: «**Смарагди його очей притягували**» [2, с. 26]; назвами географічних об'єктів, явищ природи, астральних тіл: «**Місяць і зорі в небі складають сузір'я думок**» [2, с. 80].

Привертають увагу також метафори-синестезії, зумовлені природно-біологічними властивостями людини одночасно переживати враження, отримані від декількох органів чуття, серед яких розрізняємо:

- зорові: «**В очі заповзав білий п'янкий туман**» [2, с. 68]; «**Опик поступово втрачає променисту червоність**» [2, с. 163]; «**Буревій чорного диму лягають вуаллю на привітний погляд**» [с. 123];

- смакові: «**Розпускав пряні пахощі трав'яний чай**» [2, с. 136];

-тактильні: «**Тебе накриває піниста хвиля інформації**» [2, с. 17]; «**Її босі ноги огортає м'який зелений килим трави**» [2, с. 24]; «**Пекучий вітер дме в обличчя, нашіптуючи на вухо свою особливу пісню**» [2, с. 69]; «**М'який пісок поволі затягує його до свого полону**» [2, с. 70]; «**Гарячий пісок підіймався все вище, захоплюючи свою жертву, міцними кільцями обвиваючи її, не даючи змоги видихнути**» [2, с. 75];

-слухові: «**Пронизливе пицання будильника важко прорубувалося крізь гущавину сну, вміло орудуючи сокирою голосного звуку**» [2, с. 29]; «**Важке повітря намагається зламати її низький скрипучий голос**» [2, с. 79]; «**Нізвідки налетів моторошний звук**» [2, с. 115]; «**Очі бачили своє, щільно затуляючи рота верескливої логіці**» [2, с. 139]; «**Різноманіття голосів мешканців лісу, сплітаючись у піднесену мелодію, сповіщало про прихід сонця**» [2, с. 153].

Дослідження метафор у романі «Дар Зрети» Літти Костер підтвердило, що художньому світу авторки властива глибока естетична насиченість та метафоричність. Значною мірою це зумовлено впливом фольклорної та художньої традиції, пов'язаної із сприйняттям довкілля як живої істоти. Саме тому в романі переважають антропометафори, що найкраще передають світовідчуття та настрої письменниці. Для зображення довкілля мисткиня використовує також зоометафори та ботанометафори. Встановлено, що другою за чисельністю є група метафор-синестезій (зорові, слухові, тактильні і смакові). Нарешті, найменш чисельною є група метафор-опредмечувань, які, реалізуючи зіставлення з

різними предметами, хоч і використовуються помітно рідше, але при цьому сприяють розширенню естетичного багатства мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єщенко Т. Семантико-стилістичні типи метафор: теоретичний аспект. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*. Т. 28. Донецьк: Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2010. С. 224-239.
2. Костер Літта. *Дар Зрети*. Київ: Гамазин, 2020. 184 с.
3. Мазєпова О. Метафора як засіб створення мовної картини світу. Мовні і концептуальні картини світу: збірник наукових праць. Київ, 2004. Кн. 2. № 12. С. 21–27.
4. Стретович Т. Класифікаційне розмаїття видів метафор. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова*. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов. 2017. С. 232-239.

Катерина НЕСТЕРЧУК

Науковий керівник – доц. Наталія МОРСЬКА

НАУКОВІ ПОШУКИ ПАМВА БЕРИНДИ

Вступ. Памво Беринда – постать кінця XVI – першої половини XVII століття, відома своєю працею «Лексіконъ славеноросскій альбо Имень тлькованіе» (1627) – першим українським словником. Однак лише цим не обмежується багатогранна діяльність ученого, адже зафіксовано й інші наукові пошуки Памва Беринди в царині лексикографії, друкарства, гравєрства, віршування тощо.

Актуальність обраної теми вбачаємо в тому, що доробок Беринди є знаковим, проте маловідомим. До того ж, «увага до його постаті обмежувалась висвітленням окремих проблем творчості, але ніколи не була предметом всебічних студій» [3, с. 8], зокрема у контексті наукових пошуків.

Мета нашої розвідки полягає в окресленні досягнень у сфері науки діяча національно-культурного відродження в Україні кінця XVI – першої половини XVII століття.

Дотичними до дослідження феномена постаті Памва Беринди є праці А. Сичевської, В. Німчука, Л. Ошуркевич, Д. Степовика, Г. Коляди, Т. Росовецької, Н. Бондар, В. Стасенка, І. Дрбчука, Ю. Рурак та інших [3, с. 11].

Сучасні науковці стверджують, що «спроба академічної актуалізації постаті П. Беринди і його спадщини вельми актуальна, оскільки сама доба кінця XVI – початку XVII ст., її культурно-ідеологічні здобутки надзвичайно значущі й вічно «живильні» для української нації» [0, с. 153].

Про життєвий шлях Беринди відомо небагато, оскільки основним джерелом дослідження його біографії є передмова і післямова до першого словника української мови. Учений Василь Німчук, котрий присвятив свої розвідки лексикографічній діяльності Памва, зауважує, що «документальних даних про рік і місце народження Памви Беринди немає. Виходячи з того, що повідомляє про себе автор у передмові і післямові до «Лексикона», можна припустити, що народився він не раніше 50-х і не пізніше 70-х років XVI ст. Як свідчить його підпис глаголичними буквами у «Тріоді цвітній» (1631 р.), світським ім'ям Беринди було *Павло (Павель)*. При постриженні в ченці Павло Беринда прийняв ім'я *Памво*» [2]. Також більшість дослідників припускає, що науковець був вихідцем із західноукраїнських земель та українцем за походженням [3, с. 35].

Документальних відомостей про освіту П. Беринди теж немає, однак сучасники називали його «людиною вченою», тому що він володів, окрім рідної української, церковнослов'янською, старогрецькою, латинською, польською, чеською, словацькою, німецькою, далматською, сирійською та іншими мовами [2]. «Очевидно, здобувши освіту у Львівській братській школі, він приєднався до православного культурницького руху. Спочатку працював під покровительством аристократів і князів Церкви братів Балабанів – Федора й Гедеона, які мали свої друкарні у Стрятині та Крилосі (нині Галицький р-н Івано-Франківської обл.). Там він виявив себе як редактор, гравєр та видавець» [0, с. 155], – зазначає літературознавець Олег Баган. Власне, у гуртку Гедеона вчений розпочав свою майже тридцятилітню працю над словником.

Після смерті братів Балабанів та постригу в ченці Памво вчителював у Львівській братській школі. Саме там «у 1616 р. написав збірку віршів «На Рожество Господа Бога...», присвячену православному єпископові Єремії Тисаровському. У цих творах вперше з'являються елементи живої розмовної мови» [0, с. 156]. Науковиця Юлія Рурак стверджує, що ці «Різдвяні вірші продовжують традицію європейських привітальних урочистостей, які насамперед підсилює українська «Просфонема». У збірці помітні відголоси візантійської поезики та виховні ознаки братської школи: вірші могли бути частиною, методикою навчальної програми братської школи вслід за західною педагогічною практикою» [3, с. 35].

Продовжуючи свої наукові і творчі пошуки, Беринда отримав запрошення від Єлисея Плетенецького, архімандрита Києво-Печерської лаври, та розпочав викладацьку діяльність у Київській братській школі, «працював головним редактором, перекладачем при друкарні, згодом став її